

Utrikes- och säkerhetspolitiken behöver uppdateras! Från maktpolitik till mänsklig säkerhet

Webbkonferens Sälen 10 jan. 2021

Karin Utas Carlsson, fil.dr. ped. (fredsundervisning), Fredsam Göteborg

Vi måste tänka nytt. När de etablerade sätten att lösa problem inte fungerar behöver de ändras.
Vi behöver ett nytt tänkesätt i säkerhets- och utrikespolitiken, ett paradigmskifte.

Etablerad berättelse. Låt oss först se på den etablerade berättelsen: Stater försöker skydda sig mot en eller flera tänkta fiender med hjälp av hot om våld och beredskap för våld. De rustar och övar krig. Sanktioner används ofta. Det här sker nationellt och ofta tillsammans med andra i uttalade eller outtalade allianser. Tanken är att avskräcka ”fienden” från att anfalla. Det här tänkandet blir väldigt tydligt i försvarspropositionen som lades fram för riksdagen till beslut den 15 december. Kraftig upprustning, stridsflyg, u-båtar, nya regementen, etc. med förväntan på stöd från Nato. Ryssland beskrivs utförligt som fiende. Den etablerade berättelsen handlar om en ständig kamp om makten och att få eller behålla övertaget. Låt oss kalla det *maktparadigmet*.

Hoten. Den här säkerhetspolitiken syftar till att skydda oss med militära medel (den civila delen får mindre än 5% av den militära). Men hoten kommer från annat håll: Klimatet, orättvis fördelning både i Sverige och mellan världens länder, kärnvapen som moderniseras och till och med planeras för att kunna ingå i konventionell krigföring och för förstaslagsförmåga, Covid-19 pandemi och ytterligare som förväntas komma.

Vi ser våldsspiraler och stigande kostnader som tar resurser som behövs för att lösa de globala problemen.

Det stora hotet från klimatförändring och arternas utrotning hanteras inte med den säkerhetspolitik som förs idag. Tvärtom, utsläppen från militären är enorma. I en känd stor utredning från Bostonuniversitetet 2019, ”Costs of War” av Neta Crawford kan man läsa att USAs försvarsmakt är världen största utsläppare av växthusgaser. Under år året 2017 släppte Pentagon ut lika mycket växthusgaser som HELA Sverige gjorde. Uppgifterna kunde man inte få från Försvarsdepartementet utan fick gå till Energidepartementet.

Här finns ännu ett problem: Alltsedan Kyotokonferensen undantas militären från krav på rapportering av energiåtgång och utsläpp. I Parisavtalet lämnas det till staterna att avgöra. Svenska Freds utredning ”FRIKORTET, En granskning av försvarets klimatarbete” förra året visade att Försvarsmaktens utsläpp inte öppet redovisas. Den undantas från det s k miljöledningssystemet och folket informeras inte. Media ställer inte frågor. Fredsrörelsens försök att göra sig hörd möts oftast av tystnad.

OM avskräckning skulle hjälpa mot krig skulle vi haft fred för länge sedan. Det fungerar inte pga att tänkesättet leder till rustningar, hotbilder, skapande av fiender och rädsla. Ständig krig. *Vi måste tänka om* och nu är det bråttom!

Min vision av en bättre värld handlar om fred i vid bemärkelse (alltså inte bara frånvaro av krig), att lösa problem och konflikter utan våld. Den handlar om kärlek, vänskap och samarbete i stället för misstänksamhet, hämnd och hat.

Hur kan vi då tänka och handla bättre för att nå dit? Jag har haft god hjälp av att studera bland andra statsvetaren och konfliktforskaren John Burton, som står som pappa till Human Needs Theory, teorin om grundläggande mänskliga behov. Han visade på att *konflikter på lokal och global nivå har stora likheter*. Avskräckning fungerar inte på lång sikt vare sig på lokal eller global nivå. Bättre är att se konflikter som orsakade av att grundläggande mänskliga behov inte tillgodoses.

Grundläggande mänskliga behov. Låt oss ett ögonblick se närmare på vilka behov människor har. Jag tar här särskilt upp de ickemateriella därför att de har stor betydelse för om konfliktlösningen blir hållbar eller inte.

Till de *ickemateriella behoven* hör säkerhet/trygghet (vi talar om säkerhet på global nivå och trygghet på lokal), känsla av eget värde, kärlek/vänskap, tillhörighet, mening, förståelse, autonomi/frihet. Man kan lägga till fler eller föra ihop dem i grupper som Johan Galtung, en annan känd fredsforskare, har gjort. Det intressanta med dessa ickemateriella behov är att ju mer man ger desto mer får man, i alla fall på lång sikt. Kakan växer. Här ligger grunden till vinna-vinna-förhandlingar. Med *materiella behov* är det annorlunda. Pengar och landområden är begränsade. Även tid. Här handlar det ofta om rättvis fördelning och i förhandlingar som regel kompromisser.

Låt oss jämföra maktparadigmet med det nya sättet att tänka

Synen på konflikter. Redan i synen på konflikter skiljer sig tänkesätten åt. I maktparadigmet ses konflikt som något som ska undvikas, medan i det nya tänkesättet konflikter ses som nödvändiga för utveckling och växt. Det är hanteringen av konflikten som avgör utgången.

I *maktparadigmet* förklaras politiska fenomen utifrån strukturer och institutioner. I *det nya sättet* att tänka utgår man från individen och gruppen, Det gäller på alla nivåer, lokalt och globalt. *Individernas grundläggande behov är i fokus*. Konflikter på olika nivåer har mycket gemensamt och hanteras enligt samma principer. Detta skiljer sig helt från *maktparadigmets* syn där konflikter på global nivå (utrikes- och säkerhetspolitiken) ses som *väsensskilda* från konflikter mellan individer och i små grupper. De på global nivå hanteras helt olika jämfört med de på lokal nivå. Avskräckning är här i centrum för säkerhetstänkandet.

Orsaken till konflikt ser man olika på. I maktparadigmet ser man brist på resurser och människans aggressivitet som orsak till konflikter. I det nya, alternativa tänkesättet däremot, ses hot mot grundläggande mänskliga behov som orsak.

Fokus. I maktparadigmet är sakfrågorna i centrum och positioner deklarerar. Även kortsiktiga lösningar av konflikten accepteras. Lösningar anges utan att efterforska dolda behov eller oro och rädsla som inte uttalas. I det nya tänkesättet söks *underliggande* behov och värderingar. Oro och rädsla undviks. Analys av konflikten är därför viktig. Hur är den andras perspektiv? Man söker långsiktigt hållbara lösningar,

Mål. I maktparadigmet är målet att vinna konflikten. Utfallet är av typen vinna-förlora (ett nollsummespel) eftersom det är brist på resurser. Det den ena vinner förlorar den andre. I det nya tänkesättet är målet att *alla* parternas behov tillgodoses – vinna-vinna. *Båda parter kan samtidigt få behov såsom säkerhet, god självkänsla, autonomi och förståelse tillfredsställda*. En fredlig värld utmärks av att grundläggande mänskliga behov tillgodoses, såväl materiella som ickemateriella. Vägen dit innebär en ständig kamp emot krafter som tror sig vinna på den nuvarande ordningen.

Alla parterers perspektiv undersöks och tas med i analysen.

Makt. I maktparadigmet sker maktkamp. I det nya tänkesättet baseras utfallet inte på makt utan på objektiva kriterier, lagar och normer. Makt utövas för att nå mål som tillfredsställer alla parterers behov. *Man söker långsiktiga lösningar medan man i maktparadigmet ofta nöjer sig med reglering av konflikten.*

Synen på avskräckning och hot. I maktparadigmet utnyttjas hot och tvång som maktmedel. I det nya tänkesättet menar man att hot inte fungerar långsiktigt. Tvärtom eftersträvas tillit, och förtroende skapas. Avskräckning fungerar inte när grundläggande behov hotas och inte tillgodoses, säger Burton. Det gäller både lokalt och globalt. *Krig och krigsövningar pågår ständigt trots (på grund av) att praktiskt taget alla länder har militära försvarssystem som bygger på avskräckning. Om vapen och avskräckning fungerat skulle vi haft fred för länge sedan*

För att nå långsiktigt hållbara lösningar måste man skapa förtroende och ta hänsyn till den andres tankar, känslor och behov. Det finns forskning som visar påfallande goda resultat av ickevåldsligt motstånd jämfört med motstånd med våld. Chenoweth och Stephan jämförde de *långsiktiga* resultaten av våldsamt och ickevåldsligt motstånd under tiden 1900 – 2006. 323 motståndskamper av skilda slag analyserades. Tvärtemot vad många tror visade resultaten att nästan dubbelt så många ickevåldsliga kamper var lyckosamma eller delvis lyckosamma jämfört med dem som använt våld (Chenoweth, E. & Stephan, M. J, 2011).

Synen på den andra parten skiljer sig åt. I maktparadigmet ligger ansvaret hos den andra parten som ses som en motståndare eller fiende. I det nya tänkesättet har båda parterna ett ansvar och man eftersträvar gemensam problemlösning. För detta upprätthåller man kontakten, bryter den inte så som sker i ett maktspel. Man strävar efter att långsiktigt lösa konflikten och kan på så vis undvika att den återuppstår senare med förnyad kraft.

Likheter mellan konflikter på lokal och global nivå är betydande när man ser till *orsaker, dynamik och bästa hantering för långsiktiga resultat.*

Upptrappning. Vid upptrappning sker *personifiering*, dvs personer och grupper utsätts för beskyllningar och misstänkliggöranden. Det leder till försvar genom t ex motanfall, skuldbeläggning och att hitta syndabockar. Så växer problemet både vad gäller det som konflikten handlar om och antalet personer och grupper som engageras i den. Fler konfliktämnen dras in och de negativa känslorna och föreställningarna ökar. Man minns gamla oförrätter och principer står på spel. Vardera parten kommunicerar med sin omgivning. Grupper och allianser bildas mot den andra. Samtal mellan parterna upphör. Förutfattade meningar och fördomar får fäste. Tilliten trasas sönder och öppen fiendlighet visas. Polarisering sker. Kontakter blockeras på olika sätt, och man tänker i hämnd och handlar därefter. Man minns det hemska.

I sådan här upptrappning ingår skapandet av *fiendebilder*, ofta redan mycket tidigt i förloppet, inte sällan som gammal fördom.

Olikheter mellan lokal och global nivå. Det finns naturligtvis också olikheter mellan den globala och den lokala nivån, främst genom antalet konfliktområden, människor och storlek på grupper som involveras.

Säkerhet och trygghet är behov som behöver tillgodoses för att nå en fredlig värld. Stora grupper tjänar på krig och konflikter. Fredsforskaren Jan Öberg har lagt till ett par grupper till

militära-industriella komplexet, MIK. Han talar om det militära-industriella-media-akademiska komplexet MIMAK.

Det strukturella våldet, utan tydliga aktörer, sker på global nivå. Det är inbyggt i samhället, strukturer och system.

Fördelar med att se till likheter mellan lokal och global nivå

Maktparadigmets företrädare skiljer noga mellan lokal och global nivå. Det nya tänkesättet leder tvärtom till att likheter betonas. När det gäller att förstå och lösa konflikter kan vi dra nytta av den kunskapsbank som beteendevetenskaperna har utvecklat och praktiserat under många år. Vi måste gemensamt förmå media och politiker att sätta sig in i och tillämpa den djupa kunskap om konflikters orsaker, dynamik och hantering som beteendevetenskaperna har tillägnat sig.

Världen befinner sig idag i en farlig situation. Människans hela existens hotas direkt genom våld, indirekt genom klimat- och miljöförstöring. Vi kan förvänta ökande flyktingskaror om politiken inte ändras. Det traditionella maktparadigmet måste förändras till att bygga **mänsklig säkerhet**. John Burtons tänkande är värt att ta till sig. Som någon sa ”Ingenting är så praktiskt som en god teori”.

Låt oss hålla FN-stadgan högt: Fred med fredliga medel!

Läs om Burton och det nya säkerhetsbegreppet i www.laraforfred.se

Tack för uppmärksamheten!